

ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

INCREASE OF ECONOMIC EFFICIENCY OF GRAIN PRODUCTION IN UKRAINE

УДК 338.436.33

Заїка С.О.

к.е.н., доцент кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

Романова Р.Р.

студентка Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

Курган В.О.

студентка Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

Постановка проблеми. Зернова галузь України, забезпечуючи стабільне постачання населення країни хлібом та хлібобулочними виробами, а також сировиною для промислової переробки та кормами для галузі тваринництва, у реаліях сучасності є одним із найефективніших стратегічних напрямів національної економіки. Саме зерно і продукти його переробки є міцним фундаментом не тільки продовольчої, а й національної безпеки країни. Сприятливі природно-кліматичні умови, значний ресурсний потенціал, вигідне географічне розташування, розвинена система логістики та інфраструктури і, найголовніше, високопродуктивні родючі ґрунти України в комплексі створюють передумови й є запорукою для отримання стабільних урожаїв високоякісного, головним чином, продовольчого зерна. При цьому висока врожайність зерна у повному обсязі задовольняє внутрішні потреби населення, забезпечує продовольчу безпеку та формує високий експортний потенціал держави. Подальший успішний розвиток сектору зернового виробництва потребує досконалої економічної оцінки, перегляду техніко-технологічних, організаційно-економічних та ринкових умов функціонування усєї галузі. Цей факт і спонукає науковців на численні дослідження про-

У статті досліджено динаміку ефективності виробництва зернової продукції сільськогосподарськими підприємствами. Виокремлено суттєві проблеми зерновиробництва та визначено чинники, які сприятимуть підвищенню його ефективності. Встановлено, що основу продовольчої безпеки країни становить саме зернове господарство, оскільки воно є стратегічною та однією з найбільш ефективних галузей національної економіки. З'ясовано, що підвищення економічної ефективності виробництва зернових культур – це, з одного боку, максимальне збільшення виробництва продукції, а з іншого – систематична боротьба за економію. Окреслено основні напрями забезпечення економічної ефективності виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: зерновиробництво, ефективність, прибуток, рентабельність, продовольча безпека.

В статье исследована динамика эффективности производства зерновой продукции сельскохозяйственными предприятиями. Выделены существенные проблемы зернопроизводства и определены факторы, способствующие повышению его эффективности. Установлено, что основу продовольственной безопасности страны составляет именно зерновое хозяйство,

поскольку оно является стратегической и одной из наиболее эффективных отраслей национальной экономики. Выяснено, что повышение экономической эффективности производства зерновых культур – это, с одной стороны, максимальное увеличение производства продукции, а с другой – систематическая борьба за экономию. Обозначены основные направления обеспечения экономической эффективности производства зерна в сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: зернопроизводство, эффективность, прибыль, рентабельность, продовольственная безопасность.

The article studies the dynamics of production efficiency of grain production by agricultural enterprises. Highlighted significant problems of grain production and the factors contributing to the increase of its efficiency. It is established that the basis of food security of the country is agriculture, because it is a strategic and one of the most effective sectors of the national economy. It is found that the increase of economic efficiency of grain production is, on the one hand, the maximum increase in production, and on the other the struggle for systematic savings. The basic directions of ensuring economic efficiency of grain production in agricultural enterprises.

Key words: grain production, efficiency, profit, profitability, food security.

блеми забезпечення ефективного вирощування зернових. З огляду на зазначене, є й залишатиметься актуальним питання підвищення ефективності виробництва зерна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сьогодні вказує нам, що питання підвищення ефективності зерновиробництва потребує ретельного вивчення та є актуальним, тому численні економісти-аграрії приділяють велику увагу таким питанням, як підвищення врожайності, поліпшення якісних характеристик зернової продукції та забезпечення ефективності зерновиробництва у цілому. Дослідженням указаної проблеми в різні часи займалися і продовжують вивчати багато науковців, серед яких: П.Т. Саблук, А. Андрійчук, О.А. Материнська, М. Малік, В.І. Мацибора, Ю. Лупенко, О.В. Жарун, І.О. Мельник, В.І. Бойко, П.І. Гайдуцький, С.І. Дем'яненко, О. Шпичак, О. Шпикуляк та багато інших.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні динаміки ефективності виробництва зернової продукції підприємствами сільськогосподарського спрямування, виділенні суттєвих проблем зерновиробництва та визначенні чинників, які сприятимуть підвищенню ефективності виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробництво зерна посідає чільне місце серед інших напрямів галузі рослинництва, адже воно є безперечною умовою існування людства, а також визначає соціально-економічне становище країни на світовій арені [1]. Основу продовольчої безпеки країни становить саме зернове господарство. Воно є стратегічною та однією з найбільш ефективних галузей національної економіки. Сприятливий клімат, високоякісні характеристики складу ґрунту, помірна кількість опадів – усі ці фактори сприяють вирощуванню зернових культур, при цьому отримуючи якісне продовольче та фуражне зерно в таких обсягах, які здатні забезпечити внутрішні потреби та сформувані високі експортні можливості. Проте виробництво зерна має й низку проблем, які включають низький рівень матеріально-технічного забезпечення, яке не відповідає потребам галузі, недостатнє фінансування оновлення техніки і технологій тощо.

Зважаючи на вищесказане, можна стверджувати, що значною проблемою сучасного зерновиробництва є потреба у стабільності і динамічності розвитку, підвищенні конкурентоспроможності та рівня ефективності. Ефективність виробництва як економічна категорія відображає дію об'єктивних економічних законів, яка виявляється в результативності виробництва [2]. Саме ефективність відображає залежність кінцевого результату від використання відповідних засобів виробництва та кількості затраченої живої праці. Основним показником оцінки економічної

ефективності у сільськогосподарському виробництві є зростання виробництва продукції за найменших витрат живої та уречевленої праці, а також раціональному використанні усіх наявних ресурсів (трудових, матеріальних, фінансових, земельних). Кінцевим очікуваним результатом тут є обсяг валової продукції без спожитих засобів виробництва (амортизаційних відрахувань, вартості насіння тощо).

Рівень розвитку виробництва зернового господарства визначається, насамперед, динамікою таких показників, як склад та структура посівних площ, обсяги валових зборів та рівень урожайності. У табл. 1 наведено та на рис. 1 проілюстровано динаміку посівних площ, урожайності і валового збору зернових культур у сільськогосподарських підприємствах України в період 1990–2016 рр.

Виходячи з динаміки посівних площ, урожайності і валового збору зернових культур, у сільськогосподарських підприємствах України спостерігається тенденція до поступового зростання валового збору та врожайності за низку останніх років за майже незмінних посівних площ, відведених у сільськогосподарських підприємствах піддану культуру. Так, у 2016 р. валовий збір становив 66 088,0 тис. т, що на 29,56% більше, ніж у 1990 р., та на 17,01% більше за рівень середнього показника 2010–2016 рр.; урожайність, своєю чергою, збільшилася відповідно на 31,34% та 21,36%. У цілому за результатами проведених розрахунків щорічний приріст урожайності становить близько 2 ц з гектара, а стабільне нарощування обсягів виробництва продукції, головним

Таблиця 1

Динаміка посівних площ, урожайності і валового збору зернових культур у сільськогосподарських підприємствах України в період 1990–2016 рр.

Роки	Посівні площі, тис. га	у % до попереднього періоду	Валовий збір, тис. т.	у % до попереднього періоду	Урожайність, ц/га	у % до попереднього періоду
1990	14522,2	X	51009,0	X	35,1	X
1995	13962,5	96,15	33929,8	66,52	24,3	69,23
2000	12586,8	90,15	24459,0	72,09	19,4	79,84
2005	14605,2	116,04	38015,5	155,43	26,0	134,02
2010	14575,7	99,80	39270,9	103,30	26,9	103,46
2011	15321,3	105,12	56746,8	144,50	37,0	137,55
2012	14792,1	96,55	46216,2	81,44	31,2	84,32
2013	15804,4	106,84	63051,3	136,43	39,9	127,88
2014	14627,3	92,55	63859,3	101,28	43,7	109,52
2015	14640,9	100,09	60125,8	94,15	41,1	94,05
2016	14401,0	98,36	66088,0	109,92	46,1	112,17
2016 р. у % до 1990 р.	99,17	X	129,56	X	131,34	X
2016 р. у % до середнього показника за 2010-2016 рр.	96,78	X	117,01	X	121,36	X

Джерело: складено за [3]

чином, відбувається за рахунок підвищення саме рівня врожайності.

На врожайність зернових культур впливає інтенсивне ведення зернового господарства, що зумовлюється і визначається дією комплексу факторів. Основним показником, що характеризує ефективність використання земельних ресурсів, є дані про величину вкладених засобів виробництва на одиницю земельної площі, оскільки саме вони становлять основу виробництва і мають вирішальний вплив на вихід продукції [8]. Можна відзначити, що чим вищою є ціна реалізації 1 ц зерна, тим вище величина одержаного прибутку і рівень

рентабельності. У табл. 2 та на рис. 2 представлено динаміку економічної ефективності зерновиробництва в сільськогосподарських підприємствах України в період 2008–2016 рр.

Аналізуючи динаміку показників економічної ефективності виробництва зернових культур, відзначимо зростання рівня рентабельності в 2016 р. порівняно з 2008 р. на 21,4 в. п. та порівняно із середнім показником на 17,0 в. п. Такі результати зумовлені більш високою динамікою зростання цін реалізації порівняно із собівартістю. При цьому за досліджуваний період прибуток зріс більш ніж у п'ять разів і становив у 2016 р. 13 874 116,0 тис. грн.

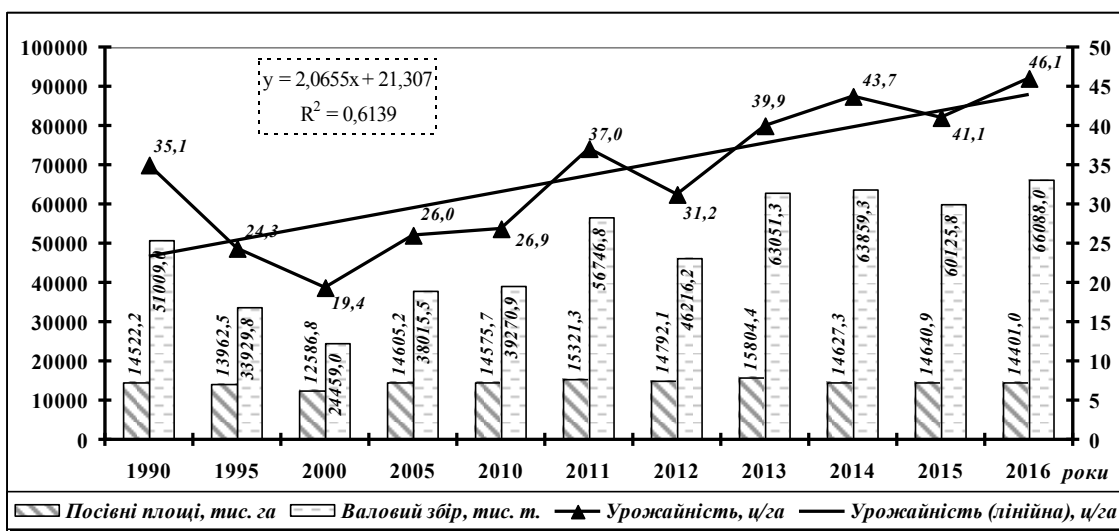

Рис. 1. Динаміка основних показників виробництва зернових у сільськогосподарських підприємствах України в період 1990–2016 рр.

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 2

Економічна ефективність виробництва зернових культур у сільськогосподарських підприємствах України в період 1990–2016 рр.

Роки	Повна собівартість реалізованої продукції, млн. грн.	Собівартість 1 ц, грн.	Чистий дохід (виручка), млн. грн.	Середня ціна реалізації 1 ц, грн.	Прибуток (збиток), млн. грн.	Рівень рентабельності (збитковості), %
2008	16360,2	66,9	19037,8	77,96	2677,7	16,4
2009	22658,9	75,3	24301,9	80,76	1642,9	7,3
2010	22359,1	98,8	25458,8	112,52	3099,6	13,9
2011	29543,5	108,2	37238,97	136,36	7695,4	26,1
2012	42838,9	134,6	49359,7	155,10	6520,7	15,2
2013	45627,3	127,6	46310,7	129,49	683,4	1,5
2014	55063,6	144,1	69287,9	181,30	1422,4	25,8
2015	63602,6	179,0	73058,1	291,21	9455,4	43,1
2016	81122,6	213,0	94996,7	341,40	13874,1	37,8
2016 р. у % до 2008 р.	495,85	318,39	498,99	437,92	518,14	+21,4 в.п.
2016 р. у % до середнього показника	192,55	167,06	194,73	204,01	208,55	+17,0 в.п.

Джерело: складено за [4]

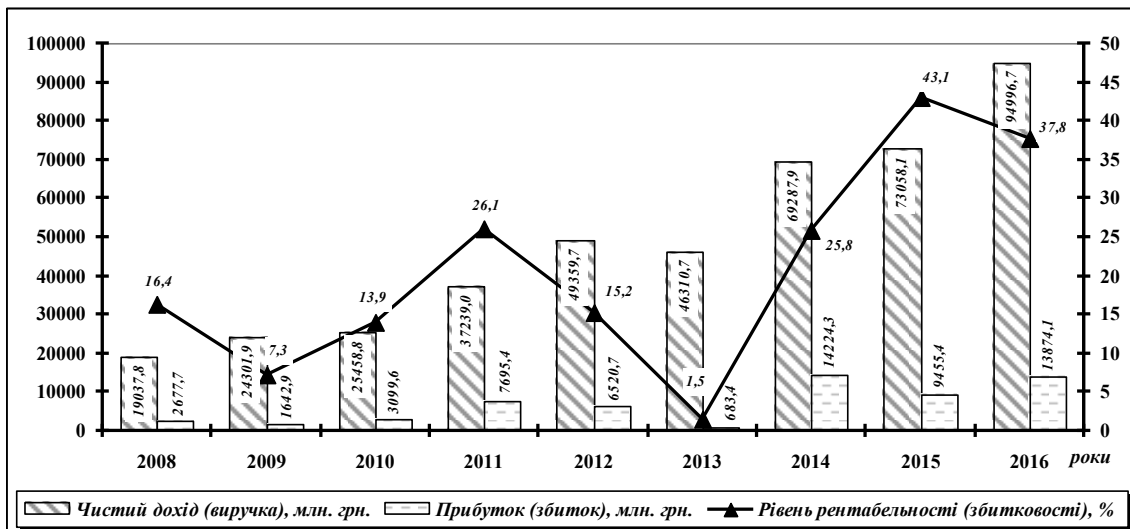

Рис. 2. Динаміка економічної ефективності зерновиробництва у сільськогосподарських підприємствах України в період 1990–2016 рр.

Джерело: розроблено авторами

Таке підвищення, без сумніву, є значним, проте девальвація національної валюти суттєво нівелює отримані результати.

Підвищення економічної ефективності сільського господарства загалом передбачає збільшення виробництва і поліпшення якості сільськогосподарської продукції за умови одночасного зменшення затрат праці і матеріальних засобів на одиницю продукції. Ця проблема нерозривно пов'язана з подальшою всебічною інтенсифікацією сільськогосподарського виробництва, в процесі якої вона і знаходить своє вирішення [5].

Підвищення економічної ефективності виробництва зернових культур – це, з одного боку, максимальне збільшення виробництва продукції, а з іншого – систематична боротьба за економію. Чим більше вироблятиметься продукції й менше витратиметься ресурсів на її одержання, тим ефективніше буде виробництво і більше сума прибутку в господарстві [6].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, підводячи підсумок, зазначимо, що основними напрямками забезпечення економічної ефективності виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах мають бути: невідкладне системне вирішення проблеми вдосконалення землекористування для зниження рівня розораності та забезпечення раціоналізації використання землі; встановлення та суворе дотримання науково обґрунтованих сівозмін; використання інноваційних агротехнологій; застосування найсучасніших більш продуктивних зразків техніки; застосування податкового стимулювання аграріїв; широке використання агрострахування тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Материнська О.А. Економічна ефективність виробництва зернових культур в сільськогосподарських підприємствах. Ефективна економіка. 2013. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2521> (дата звернення: 11.01.2018).
2. Мацібора В.І. Економіка сільського господарства: підручник. К.: Вища школа, 1994. 415 с.
3. Сайт державної служби статистики України. URL: http://ukrstat.org/operativ/menu/menu_r/cg.htm (дата звернення: 11.01.2018).
4. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2015 рік: статистичний бюлетень / Відп. за вип. О.М. Прокопенко. К., 2016. 48 с.
5. Жарун О.В., Наумова О.В. Ефективність виробництва зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Уманського району. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. 2012. Вип. 81(2). С. 51–55.
6. Мельник І.О. Основні шляхи підвищення економічної ефективності зерновиробництва підприємствами Миколаївської області. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2011. Вип. II(42). Ч. 2. Т. 1. С. 411–416.
7. Грідін О.В. Значення зернопродуктового підкомплексу в дотриманні продовольчої безпеки України. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки. 2015. Вип. 161. С. 136–144.
8. Формування і розвиток ринку зерна в Україні / О.Г. Шпикуляк, Ю.Г. Воскобойнік, Р.П. Саблук, О.В. Овсянніков. К.: ННЦ ІАЕ, 2008. 190 с.
9. Грідін О.В. Зернопродуктовий підкомплекс України: сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2017. № 1. С. 21–27.